

Božena Němcová (1820 – 1862): Babička (1855)

Struktura zkoušky:

I. Beletristický text:

A. Literární druh a žánr, umělecký směr / tvůrčí skupina, literárněhistorický kontext, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;

B. 1. Doba a místo (děje);

2. Hlavní postavy a jejich charakteristika;

3. Námět, témata, hlavní motivy;

4. Zvláštnosti kompozice;

C. Jazykové zvláštnosti a kulturní souvislosti.

(1) Dceru svoji by byla babička již skoro ani nepoznala; viděla ji vždycky před sebou co veselé selské děvče, a tu shledala se s paní málomluvnou, více vážné povahy, v panských šatech, panského mravu! To nebyla její Terezka! — Babička viděla také hned, že ta domácnost dceřina jest zcela jinaká než ta, na kterou ona posud byla navyklá. První dni byla radostí a překvapením jako omámena, ale poznenáhla začlo jí být nevolno, nepohodlno v novém domovu, a kdyby těch vnučátek nebylo, ona by záhy zase do své chaloupky se byla vrátila.

(2) První, co si babička v hospodářství zcela na starost vzala, bylo pečení chleba. Nemohla snést, že služka s božím darem tak beze vší úcty zachází, ani do díže, ani z díže, do pece ani z pece že jej nepřezehnává, jako by cihly v ruce měla. Babička, než kvas zadělávala, kopistem díž požehnala a to žehnání opakovalo se, kdykoli těsto do ruky se vzalo, až byl chléb na stole. Nesměl jí také žádný otevřhuba přijít do rány, aby jí „boží dar neuhranul“, i Vilímek, když vešel do kuchyně při pečení chleba, nezapomněl, že má říci: „Pánbůh požehnej!“

Když babička pekla chléb, měly vnučata posvícení. Pokaždé dostaly poplamenici a po malém bochánku, švestkami neb jablky plněném, což se jim dříve nestávalo. Musely ale zvykat dávat pozor na drobty. „Drobty patří ohníčku,“ říkala babička, když smítala ze stolu drobčky a do ohně je házela. Když ale některý z dětí udrobil chleba na zem a babička to zhlédla, hned mu kázala drobčky sebrat a říkala: „Po drobčkách se šlapat nesmí, to prý duše v očištcí pláčou.“ Také se mrzela vidouc, že se chléb při krájení nerovná: „Kdo se nesrovnává s chlebem, nesrovnává se s lidmi,“ říkala. Jednou prosil Jeník, aby mu babička zakrojila po straně do kůrky, že on to rád jí; babička to ale neudělala řkouc: „Neslyšel jsi, když se zakrojuje do chleba, že se ukrájou Pánubohu paty? Necht' je jak je, ty se neuč vymýšlet v jídle,“ a pan Jeníček musel si nechat laskominky zajít.

(3) V létě vstávala babička ve čtyry, v zimě v pět hodin. První její bylo požehnat a políbit křížek, visící na klokočovém růženci, ježž ona vždy při sobě nosila, v noci pak pod hlavou měla. Pak s pánembohem vstala, a jsouc ustrojena, pokropila se svěcenou vodou, vzala vřetéčko a předla, prozpěvujíc si přitom ranní písně. (...) Asi za hodinu, když vstala, bylo slyšet odměřené klapkání pantoflíčku, vrzly jedny, druhé dvěře, babička se objevila na zápraží. V tom samém okamžení zakejhly husy v chlívků, svině zachrochtaly, kráva bučela, kury křídlyma zatřepetaly, kočky odkudsi přiběhše otíraly se jí okolo nohou. (...) Babičku měly všechny ty zvířátka tak velmi rády, a ona je. Bůh chraň, aby viděla, že kdo týrá zbytečně, i kdyby to červíčka bývalo. „Co je člověku ke škodě nebo k užítku a zabít se musí, spánembohem zabte to, jen ne mučit,“ říkávala. Děti ale nesměly se dívat, ani když se kuře zařezávalo, jen proto, že by je litovaly, a ono pak umřít nemohlo. (...)

Kdejaký kousek chleba ležet zůstal, i kůrky, co děti nedojedly, strčila babička do kapsáře; trefilo-li se jít okolo vody, hodila rybám, rozdrobila mravencům, když šla s dětmi, nebo ptákům v lese, zkrátka ona nezmařila jediného sousta...

Jestli leželo na cestě husí peříčko, babička hned na ně ukázala řkouc: „Shýbni, Barunko!“ Barunka byla mnohdy líná a říkala: „Ale babičko, copak je o jedno pířko?“ Z toho ji babička ale

hned kárala: „Musíš si myslit, holka, sejde se jedno k druhému, bude jich více; a to si pamatuj přísloví: Dobrá hospodyňka má pro pírkou přes plot skočit.“

Paní Prošková měla v pokojích moderní nábytek, babičce se ale nehrubě líbil. Zdálo jí, že se na těch vycpaných seslích s těmi vyřezávanými lenochy nedobře sedí, že musí člověk strach, aby se nezvrátil, a když se podepře, aby se to nerozlámalo. Na pohovku sedla všeho všudy jednou; když poprvé sedla a pera pod ní povolily, tak se chudák lekla, že div nevykřikla. Děti se jí smály, sedly na pohovku a houpajíce se volaly babičku, aby jen šla, že se to nezboří; ale babička nešla: „Jděte mi k šípku,“ povídala, „kdopak by do takové houpačky sedal, to je tak pro vás.“

II. Nebeletristický text:

A. Funkční styl, obsah, účel, vztah k prvnímu textu;

B. Jazykové apod. zvláštnosti.

Ekologická domácnost může být příjemná, veselá i úsporná, radí nová publikace.

Vloženo: 5. 12. 2012

Brno, 5. 12. 2012 Kde nakupovat, jaké květiny vysadit na zahrádce, z čeho uvařit nebo jak ušetřit za elektřinu a vodu. Nejnovější vydání Desatera domácí ekologie, kterou dnes vydává Ekologický institut Veronica, je plné dobrých rad a pozitivních příkladů. Deset kapitol ukazuje, jak každý z nás může svými každodenními rozhodnutími prospět životnímu prostředí a mnohdy i svému zdraví a peněžence.

„Díky osvědčeným tipům mohou čtenáři s Desaterem šetřit přírodu, svoji kapsu i svědomí,“ přibližuje poslání knihy jeden z jejích autorů Aleš Máchal. „Své čtenáře nehodláme poučovat, peskovat, ani hlásat chudobu a odříkání. Podporujeme spíše směřování k bohatšímu životu skromnějšími prostředky,“ shoduje se trojice tvůrců, kterým se v kapitolách Energie, Voda, Nakupování, Ovzduší, Odpady, Doprava, Zahrada, Potrava a zdraví, Příroda a Globalizace a lokalizace podařilo skloubit aktuální odborné poznatky s tradičními a vyzkoušenými radami. (...)

Druhý text je příkladem rozšířené zprávy – dnes nejčastějšího žánru zpravodajské publicistiky. Všimněme si charakteristických znaků: Nadpis říká vše podstatné, ale zároveň leccos nechává nedořečeno – aby čtenář získal zájem článek si přečíst. První odstavec je perex: graficky odlišený od dalšího textu, shrnuje vše, co je v dalších částech zprávy řečeno podrobněji. Přečtením perexu čtenář zjistí, zda má pro něj význam číst článek dál celý. Perex začíná domicilem: v něm je uvedeno, k jaké lokalitě se zpráva vztahuje.

Souvislost s beletristickým textem potvrdíme, když moderními pojmy z dnešní publicistiky pojmenujeme různé rysy babiččina života. (1) Babička ví, že člověk by měl žít v souladu s prostředím, v němž vyrostl a které jej nejvíc formovalo. (2) Je si vědoma významu všeho, co tvoří kvalitní obživu/výživu člověka; stop plýtvání. Žehnáni potravin křížem se nám dnes může zdát pověrečné, ale babička jim zpřítomňuje význam pokrmu pro člověka (jejímu jednání je obdobná naše mnohem bizarnější nová zvyklost dobré jídlo si fotit ☺). Když Jeník chce z bochníku jen to nejlepší (opečenou kůrku), babička mu nevyhoví: Jeník si musí zvykat, že v životě to dobré je vždy doprovázeno tím obyčejným (a naopak) – babiččino vysvětlení je třeba opět chápat jako výchovnou metaforu. (3) Babička žije v souladu s rytmem přírodního času a zvířata v hospodářství (havěť) jí to oplácejí způsobem, nad nimž by dnes zajásal každý ekologický zemědělec. A motiv drobečků, pírků atd., to jsou zásady bezodpadového hospodářství, nízkoenergetického bydlení a vůbec trvale udržitelného rozvoje.

Božena Němcová se narodila jako Barbora Novotná (později Barbora Panklová) ve Vídni, vyrůstala v rodině Panklových v Ratibořicích u České Skalice. Výrazně ji ovlivnila rodinná výchova babičky Magdalény Novotné - prosté venkovské ženy. Jako sedmnáctiletá byla provdána za finančního úředníka Josefa Němce, který byl často služebně překládán. Spolu s ním a čtyřmi dětmi pobývala v Josefově, v Litomyšli, v Polné, Domažlicích, v Uherských Ďarmotech a v Praze. Manželství Josefa a Boženy Němcových však příliš šťastné nebylo, zejména kvůli hrubé a panovačné povaze J. Němce.

Božena Němcová se díky osobnímu půvabu, přirozenému talentu a společenské angažovanosti stýkala s mnoha představiteli české kultury a představiteli vlastenecké inteligence, do jejichž společnosti pronikla během svého pobytu v Praze v letech 1842-1845. Tato léta jsou dobou jejího velkého duševního a vzdělanostního vývoje. Na Chodsku (1845-48) Němcová zase přišla do styku s lidovým světem a tradicemi, venkovský lid si ji velmi oblíbil.

Když byl Němcovův manžel přeložen po obvinění ze spiknutí do Uher, odstěhovala se i s dětmi do Prahy, kde opět navázala styly s vlasteneckými spisovateli. Tímto krokem sice vyřešila nesoulad v manželství, ale žila v bídě. Svého manžela nicméně několikrát v Uhrách navštívila. V roce 1853 zemřel její nejstarší syn Hynek a tato událost měla velký vliv na její chatrné zdraví. V roce 1861 se Němcová definitivně rozešla s manželem a odcestovala do Litomyšle redigovat své spisy, ale to se jí už nepovedlo. Koncem listopadu ji z Litomyšle do Prahy odvezl její manžel. Vánoce strávila se svými dětmi, o necelý měsíc později však zemřela. Je pochována v Praze na vyšehradském hřbitově.

Božena Němcová přispívala do řady časopisů básněmi, povídkami, cestopisnými črtami, pohádkami a hádankami. Lidová vyprávění B. Němcovou inspirovala k sedmi svazkům Národních báchorek a pověstí a deseti svazkům Slovenských pohádek a pověstí, které jsou vesměs působivou beletrizací pohádkových námětů. Božena Němcová je také autorkou cestopisných a národopisných črtů (Obrázky z okolí Domažlického), realistických povídek z venkovského prostředí (Divá Bára, Pohorská vesnice, Karla, Pan učitel, V Zámku a v podzámčí, Baruška, Chudí lidé, Pohorská vesnice, Chýže pod horami) a vrcholné románové kronikářské povídky Babička.

Božena Němcová: Některá díla

Většina beletristických (nepohádkových) děl Boženy Němcové vyšla poprvé nikoli samostatně, ale v různých sbornících (např. kalendářového čtení na rok) a knižního vydání se dočkala teprve později (zpravidla až po autorčině smrti).

Obrazy venkovského života Babička (1855): jedna z nejúspěšnějších knih v celých dějinách české literatury, první překlad 1858 do němčiny, dodnes přeložena do téměř třiceti jazyků, pozoruhodní ilustrátoři Adolf Kašpar, Václav Špála, Zdeněk Burian, Vladimír Tesař, Martin Velíšek; zfilmováno 1921 – 1922 (režie Thea Červenková, v titulní roli Ludmila Innemannová; němý film), 1940 (režie František Čáp, hrají Terezie Brzková /babička/, Nataša Tanská /Barunka/, Marie Glázrová /paní kněžna/) a jako dvoudílný film 1971 (režie Antonín Moskalyk, hrají Jarmila Kurandová /babička/, Libuše Šafránková /Barunka/, Květa Fialová /paní kněžna/, Libuše Geprtová /Viktorka/); v Ratibořicích je sousoší *Babička s dětmi* od Otto Gutfreunda z 1922;

Románové povídky Pohorská vesnice (1856), **V zámku a podzámčí** (1856);

Povídky Baruška (1852), **Pomněnka šlechtné duše** (1854; později ji autorka přejmenovala na *Rozárku*), **Sestry** (1854), **Divá Bára** (1855; film 1949: režie Vladimír Čech, v titulní roli Vlasta Fialová), **Karla** (1855), **Chudí lidé** (1856), **Čtyry doby** (1856, vydáno 1890), **Dobry člověk** (1858), **Chyže pod horami** (1858), **Pan učitel** (1859);

Soubory pohádek Národní báchorky a pověsti (7 svazků 1845 – 1846; ve 2. vydání 14 svazků 1854 – 1855): **Vodní paní**, **O Popelce** (film *Tři oříšky pro Popelku*: 1973, režie Václav Vorlíček, v hlavních rolích Libuše Šafránková a Pavel Trávníček), **O Slunečníku, Měsíčníku a Větrníku** (film *Princ a Večernice*: 1978 – 1979, režie Václav Vorlíček, v hlavních rolích Libuše Šafránková a Juraj Ďurdiak), **Neohrožený Mikeš** (film *O statečném kováři*: 1983, režie Petr Švéda, v titulní roli Pavel Kříž), **Čert a Káča** (opera 1899, hudba Antonín Dvořák, libreto Adolf Wenig), **Chytrá horákyň**, **O princezně se zlatou hvězdou na čele** (film 1959: režie Martin Frič, v hlavních rolích Marie Kyselková a Josef Zíma), **Potrestaná pýcha** (film *Pyšná princezna*: 1952, režie Bořivoj Zeman, v hlavních rolích Alena Vránová a Vladimír Ráž), **Princ Bajaja** (loutkový film 1950: režie Jiří Trnka; hraný film 1971: režie Antonín Kachlík, v hlavních rolích Ivan Palúch a Magda Vašáryová), **Sedmero krkavců**, **O Smolíčkovi**, **Pohádka o perníkové chaloupce**, **Pohádka o kohoutkovi a o slepičce** aj.; **Slovenské pohádky a pověsti** (10 svazků, 1857 – 1858);

Folkloristické práce Obrazy z okolí domažlického (1845 – 1846), **Obrazy ze života slovenského** (1859);

Cestopis Zpomínky z cesty po Uhřích (1854).

